

УПЛЫЎ ПАЛІТЫКА-ПРАВАВЫХ ІДЭЙ АНТЫЧНАСЦІ НА ПАЛІТЫЧНУЮ І ПРАВАВУЮ ДУМКУ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА ПАД ЧАС РЭФАРМАЦЫІ Ё ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XVI СТАГОДДЗЯ

Д. С. Жук

*выкладчык агульнавайскавай кафедры ваеннага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта,
кандыдат юрыдычных навук,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, вул. Ленінградская, 8, 220030, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
c0sm1c@yandex.ru*

У артыкуле разглядаюцца пытанні ўплыву палітыка-прававых ідэй Антычнасці на палітычную і прававую думку ВКЛ падчас Рэфармацыі ё другой палове XVI ст. Вызначаюцца прадстаўнікі палітыка-прававой думкі ВКЛ, на якіх быў аказаны найбольшы ўплыў палітыка-прававых ідэй мысліцеляў Антычнасці, а таксама фактары, якія садзейнічалі такому ўплыву

Ключавыя словы: уплыў; палітычная і прававая думка ВКЛ; палітыка-прававыя ідэі мысліцеляў Антычнасці; Рэфармацыя.

THE INFLUENCE OF POLITICAL AND LEGAL IDEAS OF ANTIQUITY ON THE POLITICAL AND LEGAL THOUGHT OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA DURING THE REFORMATION IN THE SECOND HALF OF THE XVI CENTURY

D. S. Zhuk

*lecturer of the military department of the military faculty of the Belarusian State University, candidate of legal sciences,
Belarusian State University, 8, Leningradskaya Str., 220030, Minsk, Republic of Belarus
c0sm1c@yandex.ru*

The article examines the influence of the political and legal ideas of Antiquity on the political and legal thought of the Grand Duchy of Lithuania during the Reformation in the second half of the XVI century. The representatives of the political and legal thought of the Grand Duchy of Lithuania are determined, who were most influenced by the political and legal ideas of the thinkers of Antiquity, as well as the factors that contributed to this influence

Key words: the influence; political and legal thought of the Grand Duchy of Lithuania; political and legal ideas thinkers of Antique; Reformation.

Уплыў гісторыка-прававой і палітычнай спадчыны антычных мысліцеляў зведала на сабе палітыка-прававая думка эпохі Рэфармацыі шэрагу еўрапейскіх краін. Не стала выключэннем і Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае (далей – ВКЛ), прадстаўнікі якога, дзеячы Рэфармацыі актыўна звярталіся да ідэй, поглядаў, думак мысліцеляў Антычнасці і перапрацоўвалі іх у дачыненні да свайго часу згодна з яго патрабаваннямі. Гэта несумненна фарміравала ўласны почырк беларускай палітыка-прававой думкі, але нягледзячы на важнасць вышэйакрэсленага факту цалкам уплыў ідэй мысліцеляў Антычнасці на прадстаўнікоў палітычнай і прававой думкі ВКЛ, асабліва яе другой паловы XVI ст., пакуль не даследаваны ў навуковай літаратуры. Даследчыкі І. І. Лапо [4, с. 155–156, 213–214], С. А. Падокшын [6, с. 150–153], І. А. Юхо [11], С. Ф. Сокал [8, с. 51, 72; 9, с. 19–20], Г. В. Дземчанка [2, с. 160–161], Т. І. Доўнар [3] і іншыя даследавалі палітыка-прававыя погляды і ідэі дзеячаў ВКЛ рэфармацыйнага перыяду, і толькі часткова разглядалі пытанні ўплыву на іх палітыка-прававой спадчыны эпохі Антычнасці.

Яскравымі прадстаўнікамі палітыка-прававой думкі ВКЛ разглядаемага перыяду былі А. Валовіч (каля 1520 – 1587), А. Ратундус Мялецкі (каля 1520 – 1582), С. Будны (каля 1530 – 1593), А. Волан (1530 – 1610), Л. Сапега (1557 – 1633). Кожны з іх звяртаўся да антычнай спадчыны пры разглядзе палітычных і прававых аспектаў функцыянавання дзяржавы і грамадства.

Адным з выбітных прадстаўнікоў палітычнай і прававой думкі ВКЛ быў А. Волан, які навучаўся ва ўніверсітэтах Франкфурта-на-Одэры і Кёнігсберга. Там ён вывучаў антычную філасофію, гісторыю, прававыя навукі [1, с. 138].

Яго правая і палітычная дзейнасць засноўвалася на трох катэгорыях: свабодзе, роўнасці і справядлівасці, якія і ў наш час з'яўляюцца першапачатковымі накірункамі пры будаўніцтве дэмакратычных дзяржаў і развіцці іх прававых сістэм. У рэлігійных справах ён знаходзіўся на перадавых пазіцыях і лічыўся «бацькам літоўскіх кальвіністаў» [10, с. 79].

Яго пярэ належаць шмат твораў, дзе закранаюцца грамадска-палітычныя, прававыя, дзяржаўныя і маральна-этычныя пытанні жыцця дзяржавы, грамадства і чалавека: «Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе» (1572), «Прамова да сената Каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага, або якім павінна быць праўленне дабрачыннага караля» (1573), «Прамова на кнігу Андрэя Фрыча Маджэўскага «Аб удасканаленні Рэчы Паспалітай» (1577), «Пяць кніг супроць Скаргі» (1582), «Paraenesis» (1582), «Зварот да жыхароў Каралеўства Польскага» (1585), «Пра шчаслівае жыццё або найвышэйшыя чалавечыя вартасці» (1596), «Пахвальнае слова вяльможнаму пану Мікалаю Крыштафу Радзівілу» (1598), «Пра дзяржаўнага мужа і яго асабістыя вартасці» (1608). На творчасць А. Волана моцны ўплыў аказалі палітыка-прававыя ідэі мысліцеляў Антычнасці.

Найбольш яскрава гэта праявілася ў творы «Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе», дзе А. Волан для вырашэння грамадска-палітычных, прававых і этыка-маральных праблем актыўна выкарыстоўваў гісторыка-прававы і палітычны вопыт эпохі Антычнасці. У дадзеным творы ён рабіў шмат спасылак на Платона (12 разоў) [1, с. 17–18, 19, 22, 53, 71, 90, 91, 95, 97], Арыстоцеля (11 разоў) [1, с. 19, 22, 26–27, 35, 47, 88, 90, 93, 97] і Цыцэрона (19 разоў) [1, с. 12, 15, 21, 26, 41, 42, 51, 62, 86, 89–90, 91, 97].

А. Волан прыводзіў іх думкі наконт асуджэння рабства [1, с. 12, 15], супастаўлення рабства і свабоды [1, с. 17–18, 21], тлумачэння закона [1, с. 26, 26–27], яго мэты [1, с. 62] і недахопаў [1, с. 90], шанавання законаў у грамадстве [1, с. 22], паняцця ўлады, закона і іх суаднесенні [1, с. 89–90, 97], неад'емнасці добрых законаў і добрай улады [1, с. 97], неабходнасці для суддзі кіравацца прынцыпамі дабра і справядлівасці [1, с. 90], сапраўднага правасуддзя [1, с. 91], вызначэння свабоды [1, с. 51], справядлівасці і несправядлівасці [1, с. 95], суаднесення права, дабра і справядлівасці [1, с. 88] і іншыя думкі.

Таксама варта адзначыць, што ў сваім творы «Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе» А. Волан упамінаў трактаты антычных мысліцеляў да тэкстаў якіх звяртаўся. Сярод іх можна назваць платонаўскія «Законы» [1, с. 19, 22, 97], «Аб дзяржаве» [1, с. 17], «Эўфідэм» [1, с. 19] і «Менон» [1, с. 95], «Аб законах» [1, с. 26, 89] Цыцэрона і «Вялікая этыка» [1, с. 90] Арыстоцеля.

Пералічаныя намі прадстаўнікі палітычнай і прававой думкі ВКЛ абаяліся ў сваёй творчасці і палітычнай дзейнасці на аўтарытэт антычных аўтараў, палітычныя і прававыя ідэі якіх аказвалі ўплыў на мысліцеляў ВКЛ.

Важным момантам у пытанні ўплыву палітыка-прававых ідэй мысліцеляў Антычнасці на палітычную і прававую думку ВКЛ пад час Рэфармацыі ў другой палове XVI ст. з'яўляецца высвятленне пытання стаўлення яе дзеячаў да антычнага ідэйнага багацця, у тым ліку палітыка-прававога.

Звяртае на сябе ўвагу той факт, што ў ВКЛ прыхільнікамі Рэфармацыі за частую з'яўляліся прадстаўнікі яго палітычнай і прававой думкі. Так, калі мы паглядзім на канфесійную прыналежнасць пералічаных намі вышэй прадстаўнікоў дадзенай думкі, то ўбачым, што ў сваёй большасці яны вызнавалі пратэстантызм і былі прыхільнікамі Рэфармацыі. Гэта адбывалася альбо на працягу ўсяго сталага жыцця (А. Валовіч, С. Будны, А. Волан) альбо ў пэўны яго перыяд (Л. Сапега).

Вядома, што ў пратэстанцкай па накіраванасці прадмове да Брэсцкай Бібліі 1563 г. яе перакладчыкі выразілі сваю прыхільнасць і ўсхвалялі мудрасць антычных мысліцеляў, асабліва Платона, Арыстоцеля, Сенэкі і Цыцэрона [12, с. 1]. Аднак не ўсе ідэолагі Рэфармацыі ставіліся да яе прыхільна. Напрыклад, прадстаўнік радыкальнай плыні рэфармацыйнага руху М. Чаховіц (1532–1613) у прадмове да свайго твора «Хрысціянскія дыялогі» (1575) звінававаў прадстаўнікоў крайніх плыняў у тым, што яны адракліся ад Бога для таго каб весці людзей «по пути согласно... Платону, Аристотелю и другим языческим философам» [7, с. 14].

Варта адзначыць, што галоўныя ідэолагі еўрапейскай Рэфармацыі М. Лютэр і Ж. Кальвін таксама абапіраліся на антычную спадчыну і прызнавалі аўтарытэт антычных мысліцеляў, называючы іх язычнікамі.

Прымаючы ва ўвагу, што дзеячы Рэфармацыі ў ВКЛ, якія за частую адначасна з’яўляліся і прадстаўнікамі яго палітычнай і прававой думкі, а таксама галоўныя ідэолагі Рэфармацыі Ж. Кальвін і М. Лютэр, станоўча ставіліся да Антычных трактатаў, можна зрабіць выснову аб тым, што эпоха Рэфармацыі, як мінімум не супярэчыла, а часам і садзейнічала пранікненню антычнага ўплыву ў рэлігійны, палітычны і прававы асяродак жыцця ВКЛ. У той жа час нельга забываць і аб звяртанні прадстаўнікоў каталіцтва і, ў меншай ступені праваслаўя, да антычнай спадчыны з яе багатым ідэйным здабыткам многіх стагоддзяў, што сведчыла аб уплыве на іх ідэй Антычнасці.

Існавала шэраг фактараў, якія садзейнічалі ўплыву ідэй Антычнасці на палітычную і прававую думку ВКЛ другой паловы XVI ст. Гэта распаўсюджанасць у XVI–XVII стст. на тэрыторыі ВКЛ трактатаў антычных аўтараў, галоўным чынам твораў Платона, Арыстоцеля і Цыцэрона [6, с. 150–152], вывучэнне ў пратэстанцкіх, праваслаўных брацкіх і каталіцкіх школах антычнай літаратуры [5, с. 172], а таксама атрыманне адукацыі прадстаўнікамі палітыка-прававой думкі ВКЛ у заходнееўрапейскіх універсітэтах, дзе ім даводзілася знаёміцца з антычнымі аўтарамі.

Такім чынам, уплыў палітыка-прававых ідэй Антычнасці на палітычную і прававую думку ВКЛ пад час Рэфармацыі ў другой палове XVI ст. адбываўся праз мысліцеляў ВКЛ (А. Валовіча, А. Ратундуса Мялецкага, С. Буднага, А. Волана, Л. Сапегу), якія цытавалі ў сваіх творах антычных аўтараў, выказвалі сугучныя з іх думкамі погляды і ідэі. Большасць з іх адначасова з’яўлялася дзеячамі Рэфармацыі ВКЛ і прытрымлівалася таго або іншага напрамку пратэстантызму.

Раней за нашых мысліцеляў уплыў ідэй Антычнасці зведалі на сабе галоўныя ідэолагі еўрапейскай Рэфармацыі М. Лютэр і Ж. Кальвін, якія самі абапіраліся на антычную спадчыну і прызнавалі аўтарытэт антычных мысліцеляў. Спачатку яны, а следам за імі мысліцелі ВКЛ, выкарыстоўвалі і спасылаліся на іх палітычныя, прававыя і філасофскія ідэі для абгрунтавання ўласных рэлігійных, філасофскіх, палітыка-прававых поглядаў. У гэтых ідэях мелі патрэбу і дзеячы каталіцкай і, у меншай ступені, праваслаўнай цэркваў, што таксама вяло да імплементацыі гэтых ідэй у ідэалогію дадзеных накірункаў хрысціянства.

Улічваючы гэта, можна зрабіць вывад, што Рэфармацыя больш садзейнічала, чым замінала ўплыву ідэй Антычнасці на палітычную і прававую думку ВКЛ пад час Рэфармацыі ў другой палове XVI ст.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Волян, А. Аб грамадзянскай або палітычнай свабодзе. Пер. з лац. У. Шатона. Мінск : Зміцер Колас, 2009. 142 с.
2. Демченко, Г. В. Наказаніе по Литовскому Статуту вь его трехъ редакціяхъ (1529, 1566 и 1588 гг.). Киевъ : Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира В. І. Завадзкаго, 1894. Ч. 1. [2], V, 273, II с.
3. Доўнар, Т. І. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі : вучэбнае выданне. Мінск : Амалфея, 2007. 400 с.

4. Лаппо, И. И. Литовский Статут 1588 года : в 2 т. Т. 1 : Исследование, ч. 1. Каунас, 1934. XV, 473, [1] с.
5. Падалінская, А. А. Выкарыстанне ідэй антычнай філасофіі прадстаўнікамі праваслаўнага, каталіцкага і рэфармацыйнага напрамкаў у другой палове XVI – першай палове XVII ст. у Беларусі // Гісторыя філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі : у 6 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філасофіі ; рэдкал. : В. Б. Евароўскі [і інш.]. Мінск, 2013. Т. 3. С. 170–196.
6. Падокшын, С. А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі : ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага. Мінск : Навука і тэхніка, 1990. 283 с.
7. Сербента, В. А. К истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии XVI – начала XIX в. // Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии. Избранные произведения XVI – начала XIX в. / АН БССР, Институт философии и права ; под общ. ред. В. А. Сербента [и др.]. Минск, 1962. С. 5–22.
8. Сокол, С. Ф. Политическая и правовая мысль в Белоруссии XVI – первой половины XVII в. Мінск : Наука и техника, 1984. 186, [2] с.
9. Сокол, С. Ф. Социологическая и политическая мысль в Белоруссии во II половине XVI века. Минск : Наука и техника, 1974. 142, [2] с.
10. Шалькевіч, В. Ф. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі. Мінск : Маладзёжнае навуковае супольніцтва, 2002. 248 с.
11. Юхо, И. А. Правовое положение населения в Белоруссии в XVI в. Минск : Изд-во БГУ, 1978. 144 с.
12. Biblia święta, tho iest, Księgi Starego y Nowego Zakonu, właśnie z Żydowskiego, Greckiego, y Łacińskiego, nowo na Polski ięzyk, z pilnością y wiernie wyłożone. Brześć Litewski : Nakł. M. Radziwiłła, 1563. 1186 s.

ПРАЦА Л. АКІНШЭВІЧА “ПРАВА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА” (1953) І ЯЕ ЗНАЧЭННЕ ДЛЯ ГІСТАРЫЯГРАФІІ БЕЛАРУСІ

У. А. Падалінскі

*загадчык кафедры гісторыі Беларусі старажытнага часу і сярэдніх вякоў гістарычнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
ulpadalinski1978@gmail.com*

У артыкуле разглядаецца змест даследавання беларуска-ўкраінскага гісторыка Льва Акіншэвіча, прысвечанага гісторыі вывучэння права Вялікага Княства Літоўскага. Паказана этапнае значэнне работы для беларускай гістарыяграфіі. Робіцца выснова, што большасць пастаўленых у кнізе даследчых задач усё яшчэ з’яўляюцца актуальнымі для вывучэння прававой гісторыі Беларусі.

Ключавыя словы: гісторыя права; Вялікае Княства Літоўскае; гістарыяграфія.

“THE LAW OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA” BY LEO OKINSHEVICH (1953): CONTENT AND IMPORTANCE

V. A. Podolinsky

*Head of the Department of the History of Belarus of Antiquity and the Middle Ages, Faculty of History,
Belarusian State University, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Belarusian State University, 6, Krasnoarmeiskaya Str., 220030, Minsk, Republic of Belarus
ulpadalinski1978@gmail.com*

The article examines the content of Belarusian-Ukrainian historian Leo Okinshevich’ work, dedicated to the history of the study of the Grand Duchy of Lithuania law. It shows the significant importance of the work for the Belarusian historiography. The author concludes that most of the research tasks set in this manuscript are still relevant for the study of the legal history of Belarus.